

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ім. ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

На правах рукопису

Шевченко Никола Федорович

**ПОЛІТИКА СОЦІАЛЬНОГО ПАРТНЕРСТВА ЯК ФАКТОР
ТВОРЧОГО СТАВЛЕННЯ ДО ПРАЦІ**

/теоретико-методологічний аспект/

23.00.01 - теорія та історія політичної науки

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

**Дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата політичних наук**

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі політології Київського університету ім. Тараса Шевченка.

Науковий керівник - кандидат філософських наук, доцент ПОСТРИГАНЬ Григорій Федорович

Офіційні опоненти:

доктор філософських наук, професор КИРИЧЕНКО Н. Г.

кандидат філософських наук, доцент РЯБОВ С. Г.

Провідна організація - Український економічний університет,
м. Київ.

Захист відбудеться "20" червня 1994 року на засіданні спеціалізованої вченої ради К 01.01.12 у Київському університеті ім. Тараса Шевченка за адресою: м. Київ, вул. Володимирська, 60, кім. 330.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотечі Київського університету ім. Тараса Шевченка за адресою: м. Київ, вул. Володимирська, 58.

Автореферат розісланий "20" травня 1994 року.

Вчений секретар

спеціалізованої вченої ради

Постригань Г. Ф.

ЛНБ ім. В. Стефаніка
АН України

Актуальність. Вирішення соціальних та економічних проблем, які постали сьогодні перед Україною, багато в чому залежить від того, чи буде забезпечена максимальна мобілізація можливостей кожної людини, різке підвищення її активності як робітника і господаря.

Авторитарні методи управління робочою силою і виробництвом, які базувалися на пануванні державної власності й зрівнялівці, порушили природно мотивацію і стимули до праці. Виник певний тип робітника, якого нічого не цікавило, окрім розміру заробітної платні.

Подолання творчої млявості, створення умов для самореалізації людини в трудовій діяльності потребує різноманітних заходів та глибоких змін на всіх рівнях суспільної системи: від найменшої виробничої одиниці до загальнодержавної політики.

Актуальним в цьому плані є вивчення теоретичних здобутків і практичного досвіду західних країн у сфері активізації творчого підходу до справи, зацікавленості робітників фірм і підприємств у результатах своєї праці. Все це є результатом застосування у сфері бізнесу нових принципів соціальних відносин і управління персоналом.

Передовий світовий досвід довів, що продуктивність праці, якість продукції, а в підсумку й прибуток, конкурентноспроможність фірми, а також і добробут самих робітників залежить не тільки від застосування технологічних новацій, але й від рівня освіченості, морального клімату в колективі, свободи вибору і волі самих робітників.

Усвідомлення необхідних змін у сфері трудових відносин, призвело до виникнення й розвитку в західних країнах цілої системи взаємопов'язаних заходів, ідей та принципів, які отримали інтегруючу назву політики соціального партнерства.

Реалії української дійсності наполегливо вимагають вивільнення творчої ініціативи населення країни, що ставить завдання перебудови традиційної управлінської стратегії: відмови від однобічності жорстких, авторитарних форм і методів управління на користь демократизації виробничої сфери.

Саме тому й є актуальним дослідження сутності й принципів політики соціального партнерства та процесу її впливу на формування творчого ставлення до праці.

Ступінь розробленості проблеми. Дослідження складних процесів взаємодії праці і творчості, пошук різноманітних стимулів активізації трудової діяльності були на протязі довгих років однією з най-

важливіших тем наукових розробок радянських суспільствознавців. Фундаментальний характер центральних категорій цих тем: "праця" і "творчість", обумовлювали широкий спектр досліджень у різних галузях науки: філософії, соціології, психології, політичної науки, етики, політекономії та ін.

Загальним для всіх публікацій по проблемам праці і творчості була викідна марксистська методологічна засада про якісну відмінність становища робітників при капіталізмі і соціалізмі, основою якої виступає відношення до власності на засоби виробництва.

Відштовхуючись від ідеї про загальнонародну власність дослідники вже апріорі вважали, що при соціалізмі робітникові властиве творче ставлення до праці. Тому проблема співвідношення праці та творчості розглядалася з позиції пошуку шляхів подолання зовнішніх перешкод до зростання потенціалу творчої праці. Предметом аналізу в роботах Г. Глезермана, Н. Наумової, В. Смірнова, В. Бойкова та інших були такі фактори зростання: зміст праці, кваліфікація робітників, розмір заробітної плати та ін. Характерним для них є те, що емпіричні фіксовані фактори нерідко приймалися за причину соціальних явищ і поведінки робітників. Це призвело до утвердження уявлень, коли досить складний ланцюг соціальних зв'язків практично зводився до найпростіших емпіричних індикаторів, які можуть бути виявлені на рівні актів свідомості і поведінки респондентів. Проводиться величезна робота по виявленню, класифікації матеріальних і духовних стимулів до праці. Однак все це не виходило за межі системи "людина - машина", тобто виробничої сфери.

Інший напрямок дослідження ставлення до праці представляє собою аналіз "вертикальної" складової ознаки процесу праці. Н. Алексєєва, О. Тихонов, О. Здравомислов, О. Шкаратан, О. Нельга, В. Коцюбинський, О. Ручка, О. Сакада та інші проблему творчого ставлення до праці розглядають через участь робітників в управлінні виробництвом як співгосподарів соціалістичної власності. Мова йде про усвідомлення праці вниками загальнонародних інтересів, що впливають із загальнонародної власності і соціалістичного характеру виробництва і забезпечують поступовий перехід творчого ставлення до праці у першу життєву потребу.

Аналіз проблеми впливу політики на ставлення до праці став можливим лише в роки, коли наука політологія вкорінилась в систему українського суспільствознавства.

Не зважаючи на те, що сучасні політологи концентрують свою увагу головним чином на аналізі фундаментальних проблем нової для

нашого суспільства галузі знань. Проте вже сьогодні є можливість поєднати теоретичні розробки з практикою українського життя, в тому числі з актуальними проблемами виробничо-трудової сфери.

Вивчення політологічної літератури показує, що зв'язок політичної теорії і практичних аспектів життя залежить від різноманітних трактовок самого поняття "політика". Найбільш поширеним є підхід представлений у дослідженнях С. Андреева, М. Вебера, М. Ільїна, Б. Коуала, К. Гаджієва, Д. Сміта, Г. Ленокса, В. Ютульницького, Д. Істона та інших. В роботах цих авторів політика трактується / це можна назвати традиційним підходом / через державу, через участь людей в здійсненні або опонуванні державної влади. Політика в такому аспекті складає особливу сферу суспільного життя і впливає на економіку та інші галузі життєдіяльності людей як взаємодія різних сфер. Тобто вплив політики на буття людей здійснюється через державну владу.

Усвідомлення факту, що ніякий різновид діяльності в суспільстві не можна оголосити в принципі поза політикою, розширило межі трактування поняття "політики". Протягом останніх років у творчому доробку таких авторів колишнього Радянського Союзу, як Г. Алексеевої, М. Кириченка, С. Рябова та у виданнях іноземних політологів Д. Хелда, К. Лонтонна, П. Гілда, К. Скіннера, К. Шуберта та інших, формулюються ідеї, на основі яких можна скласти загальне уявлення про сутність політики як певного виду діяльності, не обов'язково пов'язаного з державною владою. Політика вбачається у різноманітних взаємодіях людей соціального та матеріального гатунку в різних сферах їхнього життя. В такому вигляді політика як соціальне явище присутня там, де має місце ціленаправлена колективна дія щодо узгодження та регулювання інтересів, пов'язаних із розподілом ресурсів та благ, принципами та методами контролю над ними.

Однак у названих авторів здебільшого переважає політологічний підхід, а проблемам впливу політики на поведінку людини в різних сферах життєдіяльності, на формування творчого ставлення до праці приділяється незначна увага.

Деякі питання взаємозв'язку політики і ставлення до праці відображені в роботах таких вчених як І. Шапіро, В. Капустін, Ю. Ключіков, в яких політика розглядається під кутом зору соціальної справедливості та рівності.

Існує також ряд наукових публікацій, в яких предметом дослідження є безпосередньо теорія та практика політики соціального партнерства. Це роботи Л. Гордона, В. Клопова, Н. Тарасової, Г. Лук'янової,

Г.Цисіної, Ч.Макміллана та інших. В цих роботах політика соціального партнерства представлена як проблема мотивації і стимулювання праці і подається із позицій впровадження в розвинутих країнах нових принципів соціальних відносин і управління персоналом.

Але незважаючи на існуючий досить значний обсяг теоретичних розробок із зазначеної проблематики, практично відсутні роботи, в яких би був даний фундаментальний, методологічний аналіз політики як безпосередньої основи формування активності соціальних суб'єктів, а також політики соціального партнерства як конкретно-історичного прояву політичного стимулювання ініціативи та творчого потенціалу праці.

Мета і головні завдання дослідження. Увага автора дисертації зосереджується передусім на методологічному та теоретичному аналізі співвідношення праці і творчості як взаємопов'язаних сторін людської діяльності через призму історичних форм політики: політики панування та політики соціального партнерства, в рамках яких формуються специфічні стимули творчого ставлення до праці.

Досягнення поставленої мети здійснюється через вирішення таких головних завдань:

- розкрити сутність політики як невід'ємного фактору досягнення творчих результатів;

-дослідити людську творчу діяльність як рух форм її відчуження та зняття;

- виділити та проаналізувати форми співвідношення творчості та праці в умовах політики панування;

- проаналізувати специфіку стимулювання творчого ставлення до праці як проблеми політики соціального партнерства.

Джерелознавчою базою дослідження є праці вітчизняних та зарубіжних вчених, які представляють різноманітні філософські та політологічні школи по проблемах сутності політики, творчому змісту людської діяльності, формах її відчуження, нових принципів та методів соціальних відносин і управління персоналом.

Наукова новизна дисертаційного дослідження полягає в тому, що в роботі проведено теоретико-методологічний аналіз політики соціального партнерства та її впливу на формування творчого ставлення до праці в умовах сучасного високотехнологічного виробництва. В дисертаційному дослідженні сформульовані такі основні положення, що містять певні елементи новизни:

- трудовий процес є історично відчужена діяльність, в якій

відбувається роздвоєння духовно-практичного, творчого опанування природи на два протилежних способи його здійснення: предметної діяльності робітників і праці суб'єктів інтелектуально-пізнавальної сторони діяльності. Перші виступають в основному носіями репродуктивної, виконавчої праці, другі - носіями активно-творчої, управлінської праці;

- свобода вибору та волі як властивості людської творчої діяльності є характерними, суттєвими рисами політики. Політику автор розуміє як свідомо обрану поведінку соціального суб'єкту, направлену на пристосування або перебудову об'єктивних можливостей і тенденцій суспільного розвитку у відповідності зі своїми власними потребами;

- політична діяльність будучи по своїй природі мотивованим, творчо-перебудівничим ставленням до світу виступає своєрідним фактором стимуляції прояву творчого потенціалу в процесі праці. Історичними формами впливу політики на ставлення до праці є політика панування і політика соціального партнерства;

- політика панування забезпечує злиття предметної праці робітників з інтелектуально-пізнавальною діяльністю господарів засобів виробництва, в процесі якого відбувається механічне поєднання робітника із чужими засобами праці, що веде до втрати ним природного права на свободу вибору та волі. Це виражається у відповідних політико-економічних взаємовідносинах суб'єктів виробництва: особистої залежності та економічного примусу;

- політика соціального партнерства стає домінуючим фактором творчого ставлення до праці в результаті глибоких змін в техніко-технологічних умовах праці і зростання ролі інтелектуально-пізнавальної діяльності в процесі виробництва. Сутність політики соціального партнерства заключається в розвитку рівноправних відносин робітника і господаря, у всебічній активізації творчих елементів діяльності як свідомого, зацікавленого пошуку і реалізації можливостей свободи вибору в умовах сучасного виробництва;

- розвиток трудових відносин в Україні здебільшого буде залежати від уміння ефективно використати досвід політики соціального партнерства в розвинутих країнах Заходу, що передбачає створення відповідних економічних та законодавчих ринкових умов для взаємної відповідальності і зацікавленості робітників і управлінської адміністрації, а також послідовного підвищення матеріального стимулювання та престижу творчого ставлення до праці.

Теоретична і практична значимість дисертаційного дослідження полягає в тому, що зроблений аналіз має методологічне значення для пізнання процесу формування творчого ставлення до праці в нових для нашого суспільства умовах і може бути використаний в роботі органів державної влади та органів самоуправлінських структур, політичних партій, громадських організацій та рухів. Матеріали дисертації можуть використовуватися також при розробці вузівських курсів в соціально-політичних наук.

Апробація роботи. Основні положення дисертаційного дослідження були викладені на конференціях, висвітлені в публікаціях автора, в педагогічній роботі. Дисертація обговорювалась на кафедрі політології філософського факультету Київського університету ім. Тараса Шевченка /1994 р./

Структура роботи. Дисертація складається із вступу, трьох розділів, заключення та висновків, списку використаної літератури.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі розкривається актуальність теми дослідження, аналізується ступінь наукової розробленості її проблематики в радянській та сучасній суспільствознавчій літературі, визначається мета, завдання роботи, розкривається наукова новизна отриманих результатів.

В першому розділі "Політика як історична творчість" аналізується авторське розуміння сутності політики і творчості, їхнього взаємовпливу в ході історичного процесу.

Різноманіття визначень політики можна класифікувати в двох напрямках: політика, як те, що пов'язано з державною владою /традиційне розуміння/ і політика як сфера взаємовідносин людей по врегулюванню розподілу ресурсів і благ, принципів і методів контролю над ними. В цілому обидва підходи виходять з того, що політика це є об'єктивно існуюча сфера діяльності, яка виникає при взаємодії соціальних суб'єктів.

Необхідність більш широкого розуміння поняття "політики" викликано, по-перше, тим, що у державницькому аспекті політики ігнорується сучасний стан громадянського суспільства, в умовах якого влада держави не є єдиною і монополною, а суспільні відносини регулюються різного роду самоуправлінськими структурами і сукупністю прав та свобод рівних громадян, гарантованих державою та її законами. По-друге, вузька характеристика політики не відображає ролі політики як безпосередньої основи активності соціальних суб'єктів, недооцінює стимулюючого значення політики в зростанні ініціативи та

творчого потенціалу праці робітників.

Арістотель в широко відомих роботах "Етика" і "Політика" виділяв політичне, як таке, що знаходиться в самій діючій особі і яке здійснюється, коли всі обставини, що стосуються будь-якої дії, відомі діючій особі. Тобто під політичним Арістотель розумів свідому поведінку особи, що має можливість використовувати природне право свободи вибору та волі. Протилежним політичному є дії соціальних суб'єктів по примусу або незнанню, коли принцип вимушеної дії лежить поза межами діючої особи.

Але це не означає, що дія будь-якого соціального суб'єкту, в основі якої лежить спрямованість на досягнення мети може бути політичною. Мета як передбачення в думці результату діяльності і шляхів його досягнення не може бути основою або критерієм "світу політичного". Вона може обумовлювати дії неполітичного характеру, наприклад, процес споживання. А це означає, що мета може реалізовуватися без належного розкриття творчо-перебудовчої активності суб'єкту. Тому, з нашої точки зору, основою або критерієм політичної дії є інтерес, який опосередковує залежність досягнення мети суб'єкту від об'єктивних суспільних умов життя. Тобто інтерес виступає як позиція соціального суб'єкту, що виражає його свідоме вибіркове ставлення до об'єктивно існуючих можливостей і тенденцій суспільного розвитку в залежності від своїх власних потреб. Виходить, що інтерес виступає як свідомо направленість соціального суб'єкту на оволодіння зовнішніми обставинами за допомогою вольових зусиль.

Інтереси соціальних суб'єктів пов'язані із регулюванням суспільних стосунків у сфері виробництва, та споживання і складають особливу /етичну/ форму відносин. Вони тісно пов'язані з практичною діяльністю, що регулюють відповідним чином поведінку соціального суб'єкту в процесі його діяльності. В залежності від ваги /значення/ цієї діяльності для суб'єкту ставлення до неї може бути як до простої репродукції або творчої перебудови.

В свою чергу етична сфера розпадається на три більш вузькі сфери: мораль, право і політику. Згідно із концепцією Ю.В. Ілючкікова, тільки за допомогою моралі, права, політики як соціальних явищ можна внести зміни в форми і сутність наявних суспільних відносин. Тобто, мораль, право і політика одночасно утворюють ті форми, в яких здійснюється соціальний прогрес. При цьому треба відмітити, що якщо мораль і право існують в формі загальних інтересів як суспільне регулювання поведінки окремих людей, то політика - це індивідуальне

регулювання своєї діяльності в залежності від соціальних умов і об'єктивних обставин.

Таким чином, в дисертації політика розглядається як свідомо обрана поведінка соціального суб'єкту, направлена на пристосування або перебудову об'єктивних можливостей та тенденцій суспільного розвитку у відповідності до своїх власних потреб. Тобто в основі політики лежить інтерес.

Поняття "творчість" також має різноманітні визначень. Одним із найбільш поширених визначень є таке розуміння при якому творчість представляє особливий вид діяльності по побудові нового, раніше не існуючого. Психологи, зі своєї сторони, вивчають творчість на рівні індивіда із позиції активної свідомості, тобто творчість пов'язують із процесом уяви, інтуїції, художньої фантазії. А це призвело до ситуації, при якій людська діяльність поділяється на "творчу" і "нетворчу". Однак цінність творчого процесу складається не тому, що існує творчість як безпосередня протилежність до нетворчої діяльності, а в тому щоб розглядати творчість як процес, який історично розвивається і має соціально-історичне значення.

На наш погляд, творчість - це вільний вибір соціальним суб'єктом оптимальної дії у відповідності із його "мірками" /потребами і інтересами/ в межах тих можливостей, які надає йому суспільство. Універсальним суб'єктом творчості виступає людство в його історичному розвитку. Окремий індивід таким носієм творчості не може бути, оскільки реалізація суспільних законів передбачає активність не тільки його носія, а й функціонування суспільних відносин. Тобто проблема творчості є не тільки і не стільки проблемою наукового або художнього виду діяльності, а такою що охоплює всі види людської діяльності, в основі яких є можливість реалізувати свободу вибору та волю.

Політика як регулятор поведінки соціального суб'єкту, результатом якої є реалізована об'єктивна можливість виступає з однієї сторони як процес задоволення потреби, як користь, а, з другої - як акт історичної творчості. Така подвійна природа політики, на наш погляд, є корінною властивістю, без врахування якої неможливо скласти наукове розуміння політики і досягнути її як специфічну форму суспільних відносин.

В другому розділі "іологічний аналіз творчих аспектів праці в умовах відчужених форм соціальності" з'ясовується сутність ставлення до праці як феномену відчуженої діяльності, розкрито

зміст розвитку праці через рух форм II відчуження та зняття.

Традиційне уявлення, що домінувало в радянські часи, начебто соціалізму, який покінчив з антагонізмом класів, властиве творче ставлення до праці, зайшло в глухий кут. Це сталося, головним чином, в наслідок того, що саму працю розглядали як форму людської творчості діяльності, яка проявляється в соціально-економічних формах в залежності від панування тої чи іншої форми власності на засоби виробництва.

Але ще К. Маркс признав, що аналіз приватної власності показав, що хоч вона й виступає як основа і причина відчуження, але в дійсності вона, навпаки, є його наслідком. Тобто відчуження праці існувало і до приватної власності і є потреба розглянути сутність відчуження праці безвідносно до форми власності.

Автор показує, що праця це є не творча діяльність, а навпаки, відчужена, яка підпорядковується, зовнішній необхідності природного та соціального порядку. Основов відчуження людської діяльності став саморозвиток матерії /по Гегелю - абсолютної ідеї/, яке призвело до роздвоєння загальної універсальної творчої єдності матерії на об'єктивно-речовий побут та суб'єктивну життєдіяльність. Залежність людини від нерозвинутого, стихійного побуду заставила її здійснювати свою діяльність не як невід'ємної частини матеріальної єдності природи, а лише як засіб задоволення своєї потреби у збереженні фізичного існування.

У такому розумінні праця визначається як засіб забезпечення життя і є лише частково діяльністю і яка не перекриває весь зміст духовно-практичного освоєння природних процесів. Тобто, сама творча діяльність як загальний зв'язок об'єктивного і суб'єктивного подвоюється на два протилежних способи її здійснення: предметної діяльності робітників і інтелектуально-пізнавальної сторони діяльності господарів. Перші виступають в основному носіями репродуктивної, виконавчої праці, другі - це носії активно-творчої, управлінської діяльності. Саме це і надає відчуженого характеру тим формам соціальності, які послідовно змінюють одна одну в ході історичного процесу.

В таких умовах соціальний і науково-технічний прогрес може здійснюватися лише при поєднанні цих двох сторін духовно-практичної діяльності. Засобом такого поєднання може виступати політика. Вона, підкреслювалося в першому розділі, по своїй природі є регулятором поведінки людей і пов'язана з реалізацією свободи вибору та волі і

може виступати своєрідним фактором стимуляції творчого потенціалу в процесі виробництва.

Тому в суспільстві, де немає підстав чекати торжества соціальної гармонії, реалізація свободи вибору та волі, як важливих властивостей творчості залежить, на думку автора, від історичних форм політики панування. І хоча політика панування є насильницьким методом механічного поєднання робітника із засобами виробництва і втрачає його природного права на свободу вибору та волі, вона в той же час виступала і зовнішнім засобом стимулювання зростання продуктивності відчуженої праці і фактором творчого акту.

В доіндустріальному суспільстві поєднання предметної праці та інтелектуально-пізнавальної діяльності досягалось через історичну форму політики панування - особисту залежність робітника від власника засобів виробництва. Власник як носій влади присвоїв функцію управління, а характер участі робітника в виробництві засобів життя в більшій мірі визначається соціально класовою приналежністю і існуючим розподілом праці, а не індивідуальними здібностями та нахилами. Участь в суспільному виробництві стає для нього підкоренням зовнішній необхідності. В цих умовах відбувається закріплення за безпосереднім носієм предметної праці функцій позбавлених інтелектуального змісту і фізично трудомістких. Така зовнішня цілеспрямованість виробничої діяльності наповнюється особливим змістом, втілюючись у форму прямого примусу до праці.

А поскільки праця в рабовласницькому суспільстві залишається за характером індивідуальною і ручною, тобто нерозчленованою в своєму конкретному процесі, то відірвати функції технологічного управління від безпосереднього виробника можливо було лише тільки за допомогою експропріації, перетворюючи його в раба.

Вирвана із контексту суспільних зв'язків і відносин людина стає в таких умовах не більше ніж знаряддям виробництва для свого власника, тим самим вона втрачає трудову активність і економічний інтерес.

Товарному виробництву властиве те, що товаровиробник включений в стихійний суспільний розподіл праці не через особисту залежність, а через ринок. Тобто, стимулом творчої ініціативи в процесі виробництва стає економічний інтерес, на максимізації вартості його продукції. Інакше кажучи, праця в умовах товарного виробництва підпадає під панування капіталу, тим самим переходить до специфічної форми політики панування епохи капіталізму - економічного примусу.

Підкорення товаровиробника капіталом безумовно має позитивний ефект в його розкріпаченні, але в той же час капітал в значно більшій мірі звужує "поле свободи" робітника, нав'язуючи йому відчужену по характеру і змісту діяльність. Це пов'язано з машинним виробництвом, необхідним елементом якого є частковий працівник, який свою діяльність підкоряє машинній технології. Не дивно, що в подібних умовах переважна маса робітників не прагнула до підвищеної відповідальності до праці, яка вимагає фізичного і особливо розумового напруження.

Третій розділ "Стимулювання творчого ставлення до праці як проблема політики соціального партнерства" починається з аналізу глибоких причин кризового стану колишнього Радянського Союзу. В результаті аналізу автор прийшов до висновку, що криза суспільства і творчого ставлення до праці була об'єктивно обумовлена тим, що після соціалістичної революції, як перериву поступовості, була порушена логіка розвитку форм відчуження та зниття. Помилка полягала в неадекватності стимулів, які використовувалися в виробництві, природі історичної форми праці, як відчуженій діяльності. Це проявилось в запровадженні стимулів позаекономічного характеру, а саме політики командно-адміністративних методів управління, які виставлялися як комуністичне стимулювання, на машинно-індустріальну базу.

Наявність в суспільстві відчуження повино розглядатися не з позиції відношення до форм власності /приватної чи суспільної/, а виходячи із самої природи праці, як відчуженої діяльності, яка може зніматися політично.

Сучасному стану суспільного розвитку властива така форма організації, яка оснований на праці, породженій зовнішньою матеріальною необхідністю людини і характеризується наявністю приватної власності, експлуатації і обміном продуктів праці між членами суспільства через стихійний ринок. Перехід до вищої цивілізації здійснюється не через звільнення праці від власності, а через скасування самої праці, як відчуженої діяльності.

Аналіз розвитку розвинутих країн підтверджує це положення. Головним фактором перелому в еволюції капіталізму став новий виток науково-технічної революції. Стан гострої класової боротьби змінився тривким конкурентним співробітництвом різних соціальних і суспільно-політичних сил в рамках законних процедур та інститутів.

Одним із головних зрушень такого роду стали радикальні зміни в системі трудових відносин, перехід від політики "панування і під-

леглості", яка характерна для індустріального і доіндустріального суспільства, до партнерських стосунків робітника і господаря як рівноправних суб"єктів в демократичному організованому суспільному виробництві. Це пов"язано з тим, що під впливом "третьої хвилі" науково-технічного прогресу, в основі якої лежить повсюдна інформатизація і комп'ютеризація виробництва, знання стають безпосереднім джерелом і сили, і багатства, і влади. Тому бізнесу стало необхідним розкриття особистого творчого потенціалу кожного робітника, а це не могло бути досягнуто без радикальних змін в соціальних відносинах і в політиці управління персоналом. Переважаючим способом взаємодії між суб"єктами виробництва стала політика соціального партнерства, яка характеризується рівноправними відносинами робітника і господаря, всебічною активізацією творчих елементів діяльності як свідомого пошуку і реалізації можливостей свободи вибору. Справа в тому, що творче ставлення до праці робітників не може бути реалізовано, якщо вони не будуть мати простору досягнення своїх інтересів, тобто свободи вибору. А це значить, що вони повинні стати рівними і в політичній поведінці.

Специфічним механізмом досягнення рівності партнерів формується і системою суспільно-політичних інститутів, зокрема, державою. Вона виступає гарантом дотримання паритету їх прав, приймаючи відповідні закони. Одним із важливих інститутів захисту соціальних інтересів зі сторони робітників в ряді західноєвропейських країн виступають представницькі органи безпосередніх виробників як на рівні свого підприємства, так і на рівні державних органів. Різноманітні і їх повноваження та функції: від чисто посередницьких, консультативних до вирішальних.

Такий зв"язок інтересів, конкурентноспроможність фірм і високий рівень розвитку самої держави, властивий і методам управління в Японії. Аналіз Японської школи бізнесу дозволяє відмітити, що всі складові японського управління взаємопов"язані і доповнюють одне одного. На прикладі Японії ми зустрічаємось із якісно новими соціальними явищами, які мають не тільки національне "пофарбування", а й визначають напрямок світової політико-економічної думки.

Таким чином, політика соціального партнерства сприяє формуванню творчого ставлення до праці, стимулює зацікавленість робітників в удосконаленні самого процесу праці, використанні більш раціональних прийомів і організаційних форм праці, удосконаленні техніки і технології, вияву шляхів ефективного використання обладнання, витрат си-

ровини і матеріалів, підвищення якості продукції, впровадження діючих економічних, організаційних та інших форм господарювання.

В процесі пошуку історичних прецедентів і можливих моделей впровадження їх в Україні важливо врахувати, що західні моделі стимулювання праці були основані на традиціях лібералізму, тому важливе критичне ставлення до таких моделей. Найбільш прийнятним зразком може бути перехід від тоталітарного режиму до демократичного розвитку таких країн як Японія, Південна Корея, Таїланд, Тайвань, які вже встигли пережити гостру кризу і в теперішній час знаходяться в числі передових країн світу.

Практично всі дослідники японського управління признають, що воно ефективно використовує трудовий потенціал фірми, активізує людський фактор. Суть таких механізмів управління персоналом полягає в тому, щоб досягнути такої організації первинних робочих дільниць, при якій він міг би добре розуміти виробничі завдання і методи їх виконання, свідомо і творчо відноситись до своїх обов'язків і діяти як єдина ціле.

Однією з таких форм колективної організації є "гуртки контролю за якістю". Мета гуртків багатопланова: а/ максимально виявляти і розвивати здібності кожного члена гуртка, тим самим вносити внесок в суттєве покращення розвитку фірми; б/ "гуртки" дозволяють покращити моральний клімат серед членів робочої групи, сприяють розвиткові почуття особистої гідності кожного і створення стосунків між собою, основаних на повазі і людськості; в/ досягати високої продуктивності праці і відмінної якості продукції.

Реалізація політики соціального партнерства по суті означає розвиток і удосконалення виробничої демократії, яка полягає в перерозподілі управлінських функцій між менеджерами і рядовими співробітниками. Демократизація самого процесу праці і процесу прийняття рішення забезпечує утворення на виробництві такого соціального середовища, яке дає кожному робітникові необхідний незалежний життєвий простір, тобто особисту свободу вибору і гідність, а також гармонію відносин, основані на узгодженості інтересів.

Виробнича демократія, яка основана на консенсусі і партнерстві, є по суті історичним витком зняття відчуження. А це означає, що розвинуті держави розпочали перехід від високої ступені експлуатації найменшої праці до системи високих заробітних плат і високої зацікавленості робітників в праці.

Аналізуючи цю тенденцію як об'єктивну реальність сучасного суспільства, можна відмітити, що мова йде про зміну співвідношення праці

- як предметної діяльності і творчості - як інтелектуально-пізнавальної сторони. Творча праця і органічно пов'язані з нею творче споживання, творча суспільна діяльність перестають бути привілеєм "пануючих класів". Вони переміщуються "всередину" величезної маси працюючих по найму людей, міняють характер виробництва, політики і сам характер найманої праці. На зміну відношенням продажу робочої сили початку ХХ ст. в 50-60-ті роки прийшли відносини колективно-договірної аренди, при якій маса розвинутих, культурних робочих отримала широкі можливості свободи вибору. Перебудовується і психологія робітників, які ставляться до конкурентноспроможності своїх фірм, як до своєї власної.

Таким чином, соціальне партнерство розглядається як надання рівних можливостей для самореалізації індивідів, але це не повино бути доведено до абсолютизації ідеї рівності, бо приклад колишнього Радянського Союзу показав, що це може призвести до породження зрівнялівки, що обмежує індивідуальний персональний розвиток, тим самим сповільнювався б суспільний розвиток.

Особливої уваги потребує і вивчення досвіду переходу до демократизації в Японії, в основі якої лежала аграрна реформа. З її допомогою утворився новий масовий прошарок незалежних господарів-фермерів, на основі якого було забезпечено розвиток малого та середнього підприємництва. Це і є шлях формування дійсно людських відносин, основаних на принципах рівності та добровільності. Тільки власник перетворюється в зацікавленого виробничника, суб'єкта політики, який направляє свої дії на творчу перебудову реальності в рівноправних взаємовідносинах з іншими власниками і переборює соціально-економічне відчуження.

У заключенні дисертаційного дослідження викладені загальні положення, зроблені на основі теоретичного аналізу вичерпаних положень та практичні рекомендації з використання його результатів.

Основні положення дисертації знайшли своє відображення в таких публікаціях:

1. Творческое отношение к труду - важная черта социалистического образа жизни // Вопросы научного коммунизма. Вып. 76. - К.: Вида школа, 1989. - 0,5 д.а.

2. Формирование отношения к труду в условиях товарного производства // Вопросы научного коммунизма. Вып. 77. - К.: Вида школа, 1989. - 0,5 д.а. /у співавторстві/.

3. Хозяйственный механизм в системе формирования чувства хозяина. // Человек в системе социалистических общественных отношений. тез. докладов. - К.: Вида школа, 0,25 д.а. /у співавторстві/.

Зам. №236. тир. 100. ВПЦ * Київський університет *
Київ. Б. Шевченка, 14.

AB 30.5.19

6/11/51

AB 30.212

AB 30.212